

УДК 82.091(Тичина)

ПАВЛО ТИЧИНА У СВІТЛІ НОВОГО ДЖЕРЕЛА: ПОЕТ ОЧИМА ДРУГА

Прудивус С.В.

Літературно-меморіальний музей-квартира П.Г. Тичини в м. Києві

Статтю присвячено життєвому і творчому шляху українського поета, митця та громадського діяча Павла Григоровича Тичини. Вперше до наукового обігу введено новий фрагмент щоденника друга Павла Тичини Анатолія Павлюка. Схарактеризовано особливості джерела. Шляхом контент-аналізу виділені блоки джерельної інформації, що торкаються поета. Узагальнено образ Павла Тичини, поданий очима близької до нього особи.

Ключові слова: Павло Тичина, літературні 20-ті, київська інтелігенція, Кирило Стеценко, щоденниковий жанр.

Постановка проблеми. В образі Павла Тичини широкому загалу уявляється старенький дідусь з чисто комуністичною виправкою та світоглядом. Даються знаки нашарування «правильності», яку десятиліттями старанно культивувала влада. Нинішній дискурс подає постать поета виключно як творця «Сонячних кларнетів», котрий вичерпався і вигорів згодом. Тичина радянський – співець політичних та ідеологічних процесів та Тичина націоналіст – бард української національної революції. «Хто ти esi, Тичино?», – ставив риторичне запитання Василь Стус?

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Щоб дати відповідь на покладене питання, очевидно, треба володіти не просто достатньою, але й різноплановою джерельною базою, піддавши її серйозній верифікації. Ми маємо справу не стільки з поетом, як з представником влади. Прослідкувати трансформацію ідейної позиції Павла Григоровича нам допоміг би документ, у якому б фіксувався факт «ламання»: досьє, протоколи допитів, розписки, зізнання тощо. Однак, якщо такі й існують, вони надійно заховані на полицях архівів відомств безпеки, не факт, що українських. Також слід брати до уваги й те, що компромат міг бути зашифрований, що значно ускладнює й без того непросту роботу в архівах такого роду. Тому будь-яка джерельна інформація до певного ступеню позбавлена ідеологічної тенденційності є вкрай важливою для розуміння «справжності» особи, а значить і тем та мотивів творчості Павла Тичини. Сподіваємось, що загал також відкриє для себе Тичину по-іншому.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Останнім часом таку спробу ревізії канонічних образів (як радянського, так і «сонячнокларнетного») у своїх наукових розвідках робить кандидат філологічних наук, науковий працівник Інституту літератури ім. Шевченка НАН України Ярина Цимбал. Науковець звертається до побутових реалій 20-30-х рр., через які показує «живих» поетів і письменників, в тому числі й Тичину: хоча й талановиту, але людину без німбу над головою чи п'ядесталу під ногами. Цей шлях може оцінюватись як вірний: повсякдення формує особу, а вона – повсякдення. Неук, мерзавець чи дельфін [1], Тичина стає живим учасником історичного, літературного та культурного процесу. Однією зі складових побутової сфери є спілкування з оточенням, його система та зміст. **Мета нашої статті** – прослідкувати риси до образу поета у джерелі побутового характеру.

Виклад основного матеріалу. Нещодавно в службових приміщеннях Літературно-меморіального музею-квартири П.Г. Тичини у м. Києві відбувалися ремонтні роботи. Адміністрація звернула увагу на металевий сейф, до якого не підходив жодний з ключів. Було прийнято рішення в присутності співробітників здійснити демонтаж дверей сховку. Після його здійснення присутнім відкрилися щільно складені папери. При первинному огляді було встановлено наявність значної кількості фото та рукописних матеріалів. На деяких було присутнє датування: 40-ві роки ХХ ст. Тоді ж було складено відповідний акт, а вміст сейфа опечатано. Більш детальне дослідження документів дозволило встановити, що всі вони так чи інакше пов'язані з особою Анатолія Карповича Павлюка. Таким чином, перед нами знаходився його архів.

Коли і яким чином документи потрапили до Музею встановити важко. Жодних актів передачі на тимчасове або постійне зберігання у фондовому архіві не виявлено. Можна припустити, що справи були подаровані особисто комусь зі співробітників, швидш за все Ірині Дмитрівні Блюдо, яка не тільки очолювала музей, але й доводилася племінницею Павла Григоровича. Знову ж такі, про час передачі архіву відомості відсутні зовсім.

Серед паперів найбільше зацікавлення викликав загальний зошит, списаний фіолетовим чорнилом. Це були щоденникові записи, зроблені рукою Анатолія Карповича. Практика ведення щоденників виникла в Європі за доби Бароко, тоді вони призначалися для вираження особистого досвіду, опису індивідуальних подій чи явищ [2, с. 95]. Мода на них залишалася і Новий час, залишилася і до нині, щоправда, в осучасненій формі. Як історичне джерело щоденники відіграють важливу роль для реконструкції минулого. Попри певний ступінь суб'єктивності, пов'язаний з особистістю автора, поденні записи охоплюють дуже різнопланову інформацію. Їх змістове наповнення дозволяє досліджувати різні аспекти життя суспільства та особи в ньому. Часто тільки в щоденниковому і менше в мемуарному жанрі можна зустріти дрібні побутові записи, інформацію про політику, погоду, записи чуток, а інколи і цілих діалогів. Щоденник А.К. Павлюка містить всі ці теми. Автор свідомо вносить їх до зошита, позначаючи нову тему знаком "дієз". Крім того, Анатолій Карпович дає свої оцінки політичному та культурному життю тогочасної України, наводить власні роздуми щодо літературного процесу, зокрема творчого та життєвого шляху Павла Тичини.

Відомо, що витяги з щоденників Павлюка публікувалися двічі. Перша публікація була здійснена в часописі «Із тих далеких літ» у 1986 р. [3, с. 142-151]. Частина щоденника зберігається у фонді П.Г. Тичини в Центральному державному музеї-архіві літератури і мистецтв України. [4] Вона була опублікована у 1990 р. у виданні, присвяченому документам Павла Тичини [5, с. 52-91].

Записи Павлюка датовані. Дата ставилася зліва перед замітками і мала формат число, місяць, рік. Кілька записів починаються з фрази «Дата??» в круглих дужках, вони, очевидно, робилися пізніше. Найраніше число, так би мовити, нижня хронологічна межа знайденого нами фрагменту – 20 листопада 1941 р., але це повідомлення записано на окремому аркуші. Однак матеріал, опублікований у збірнику «З архіву П.Г. Тичини» містить записи, що починаються з 16 червня і закінчуються 30-м липня. Таким чином, перед нами продовження вже опублікованих записів.

Анатоль Карпович Павлюк – один з давніх друзів Павла Тичини. Коли останній у 1916 році почав орендувати куток у квартирі Катерини Кузьмівни Папарук, Павлюк проживав за тією ж адресою: вулиця Кузнечна, будинок № 107. У колекції музею є портрет літнього Павла Тичини роботи народної художниці Таїсії Жаспар, подарований авторкою Анатолію Карповичу [6]. Дарчий напис на творі датований 1957-м роком, що свідчить про тривалість взаємин двох товаришів. Безперечно, між обома діячами були міцні дружні відносини. Можна стверджувати, що Анатоль Павлюк розумів значимість особи Павла Тичини в літературному та культурному процесі, адже уклав хронологію життєвого і творчого шляху поета, ретельно фіксував та збирав важливі відомості.

Анатоль Павлюк походив з родини київського залізничника. Він був ровесником Лідії Папарук – дружини поета, обоє були 1900 року народження. По при роботниче походження, Анатоль Карпович був інтелігентом. Як свідчить його автобіографія, у 1909 році він потрапив на навчання до міського приходського училища, а в 1913 вступив до Київського художнього училища. По закінченню цього навчального закладу у 1920 році став студентом Київського архітектурного інституту. Тоді ж почав працювати по найму в кооперації, «исполняя различные должности» [7]. Анатоль Павлюк володів чудовим голосом і мав добре розвинений музичний слух. Коли Павло Тичина у 1921 році організував хор робітників при робітничому клубі на тогочасній Деміївці, студент Павлюк став його активним учасником. Згодом цей колектив стане іменуватися Капелю-студією ім. Леонтовича, і в такому складі співатиме до 1923 року. Потім буде утворено Музичне товариство імені Леонтовича. До його складу входиме провідна українська інтелігенція 20-30-х рр. минулого століття: художник і мистецтвознавець Юхим Михайлів, композитори Пилип Козицький, Яків Степовий, Борис Лятошинський, поети і прозаїки Сергій Єфремов, Степан Васильченко, Валер'ян Поліщук та інші [8]. Підтримуючи дружні зв'язки з названими діячами, Анатоль Павлюк опинився в центрі тогочасної української культури і залишався в ньому аж до своєї смерті у 1971 році.

Аналізований уривок щоденника А.К. Павлюка розкриває образ Павла Тичини як близького друга, ровесника і простої людини. Провівши контент-аналіз записів, можемо розбити отриману інформацію на кілька тематичних блоків. Розташуємо їх у порядку важливості. Перший з них – громадська діяльність поета у 20-х роках. Він представлений всього одним записом – спогадом, датованим 24 листопада 1941 року [9, ар. 8]. Анатоль Карпович констатує, що незабаром річниця пам'яті Кирила Стеценка: "Деся скоро буде двадцять років з дня смерті Кирила Стеценка. Павло так палко хотів до цієї дати опублікувати свої спогади про цього видатного композитора", [9, ар. 11] при чому слово "палко" вставлено над текстом стрілкою. Це свідчить про особливе ставлення Павла Григоровича до Стеценка, на якому Павлюк наголошує вже написавши замітку. Далі йдеться про поїздку Тичини з Капелю Стеценка та про похорон композитора й диригента: "Павло їздив і ховати Кирила Григоровича, й на могилі виголосив, як він сам признавався, дуже невдалу промову". Анатоль Карпович висловлює сумнів, що записи Павла Тичини, зроблені під час подорожі можливо опублікувати, "треба було робити купюри або переробляти, ґрунтовно, інакше пришили б націоналізм. Чи вдасться коли опублікувати цей цікавий документ? Він показав б, мабуть, іншого Павла..." [9, ар. 11]. Варто зазначити, що документ таки побачив світ, але ні його автор, ні автор цитованих рядків не дожили до того часу: "Подорож з капелю Стеценка" була опублікована тільки з початком перебудови – у 1982 році [10]. Існують спогади Г. Донця, який зазначає, що хворий Павло Тичина після операції в 1966 році брався переробляти свої тексти, серед яких була і "Подорож..." [11, с. 266]. Очевидно, поет теж розумів ідеологічну ворожість своїх записів.

Ще один значущий для нас акцент. Анатоль Павлюк стверджує, що до 1935 року Тичину "не дуже-то афішували". Очевидно, Тичина був відомий більшою мірою серед інтелігенції, а після виходу збірки "Партія веде" у 1934 році влада почала кампанію з його "піару" серед населення. До щоденника Павлюка потрапив ще один випадок, записаний під заголовком чуток, який доводить неоднозначне ставлення до Павла Тичини. Так, до редакції однієї з газет восени 1941 року зайшов "музик" і висловив свої претензії, ніби-то він продавав свої вірші Тичині, а останній не заплатив йому гонорару [9, ар. 29 зв.]. Цікаву побутову деталь, пов'язану зі славою, Павлюк записує як згадку. Ще у 1921 році Павло Тичина позичив у своєї сусідки по вулиці Кузнечній, будинку 107 чотири кілограми цукру і не повернув. "А як став він великим чоловіком, – цитує жінку автор щоденника, – то соромно мені було нагадувати" [9, ар. 5].

Другий тематичний блок, представлений в аналізованому уривку щоденника, пов'язаний з відносинами Тичини та інших представників української літературної, мистецької та культурної спільноти 20-х років. Його інформативність менша, ніж попереднього блоку, але торкається цікавих побутових деталей. Анатоль Павлюк 13 грудня 1941 року зустрівся зі знайомою, вони просиділи до дванадцятої години ночі. Ольга Яківна, так звали жінку, була ще одною сусідкою Павла Тичини (і Павлюка теж). Вона

згадувала про один з "вечорів", організованих київськими колегами по перу і світогляду. Цей запис показує коло спілкування Павла Тичини першого київського періоду. "Коли ми жили ще в першій квартирі, внизу у нас мешкав Осьмачка. Частенько завітали до нього письменники: Косинки, Блакитні, Йогансени, Тичини. Всі вони товклися у мене на кухні, куди я виносила великого самовара, за яким і починалася бесіда" [9, ар. 34]. Таким чином, збори відбувалися у неформальній дружній обстановці у форматі вечірки, навіть вечорниць, при яких була присутня господиня. "Косинка часто читав свої твори: поставив очі колесом, та й гасає по кухні, розмахує руками, та все напам'ять. Блакитний у шкіряній куртці ходив, а у Йогансена пальто було у велику клітку," – згадувала вона [9, ар. 34 зв.]. Після чаювання компанія переходила до кімнати Т. Осьмачки і там продовжувалася вечірка: "тільки тріщали стільці бідні." Така радісна організація дозволила відбуватися досить часто, при чому в різних формах. Анатоль Карпович занотував широкий опис: "На горі грають на роялях, а до нас іде п'ять трубачів, щоб їм не заважать. Трубочі трублять, коти виють, грязі нанесуть повну хату, насіння в бібліотеці налузгають, та позакидають у китайські вази або у кутки, а вранці приходять діти, завідувачка незадоволена. То я беруся в 11 год. вечора за уборку. – Вранці все чисто, – згадувала Ольга Яківна. – А то як

улаштують вечірку, я майже все сама наготовила на всіх – пудові пироги напекла. Гуляли всі, а потім пішли, а я з Васею взялися до уборки. Коли "шасть" сюди Павло! Побачив таке діло – давай собі помагати. Я мию, Вася згрібає сміття до купи, а Павло відром з третього поверху на смітник носить. Прибрали гарнесенько. На ранок усе було чисто" [9, ар. 35 зв. 36]. Розповідь емоційна, жива, можна уявити господиню, яка була свідком і учасником гулянь.

І замітка до світогляду Павла Тичини. "Павло у сні, очевидно, вірив. – Навіть у нього десь записано, що за три місяці до смерті сестри йому сон віщій снівся" [9, ар. 25]. Такий запис дійсно є в опублікованих щоденниках поета [12, с. 60]. Анатоль Карпович у ніч на перше грудня бачив у вісні Павла Григоровича, про що записав у щоденнику і планував повідомити друга. Сам Тичина свою довіру сновидінням пояснював роботою розуму, який аналізує все те, що переживає та знає.

Висновки і пропозиції. Таким чином, щоденникові записи Анатолія Павлюка містять різнопланову інформацію про Павла Тичину. Дружні відносини з поетом дозволяли писати відкрито, особливо на побутову тематику. Образ поета, переданий очима друга, показує першого як доброго і спокійного чоловіка з громадською позицією. Детальніший аналіз джерела може відкрити інші сторінки життя та творчості київської інтелігенції довоєнного періоду.

Список літератури:

1. Цимбал Я. Неук, мерзавець і дельфін: антилегендарний Павло Тичина [Електронний ресурс] / Ярина Цимбал // Літакцент. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://litakcent.com/2016/10/20/neuk-merzavec-i-delfin-antylehendarnuj-pavlo-tychyna/>.
2. Сирко І. Генеза жанру щоденника: історіографічний огляд / Ірина Сирко // Українська мова. – 2013. – С. 93-102.
3. Із тих далеких літ. – Київ, 1986. – С. 142-151.
4. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 464, оп. 1, од. зб. 16998.
5. Щоденник Анатолія Карповича Павлюка // З архіву П. Тичини. – К., Наукова думка, 1990. – С. 52-91.
6. Жаспар Т. Портрет Павла Григоровича Тичини. Папір, пастель. 1957 р. Облікові номери МКТ КВ 1008, МР 604.
7. Архів А.К. Павлюка. Автобіографія А.К. Павлюка.
8. Бугаєва О. Музичне товариство імені М.Д. Леонтовича (1921-1931): біографічний словник / Олена Бугаєва. – Київ: Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, 2015. – 347 с.
9. Архів А.К. Павлюка. Щоденник А.К. Павлюка.
10. Тичина П. Подорож з капелю Стеценка / Павло Тичина. – Київ: Радянський письменник, 1982. – 261 с.
11. Донець Г. Наш Павло Тичина / Григорій Донець // Про Павла Тичину: статті, нариси, спогади. – Київ: Радянський письменник, 1976. – С. 264-266.
12. П. Тичина. Із щоденникових записів / Павло Тичина. – К., Радянський письменник, 1981. – 430 с.

Прудивус С.В.

Літературно-меморіальний музей-квартира П.Г. Тичини в г. Києве

ПАВЕЛ ТЫЧИНА В СВЕТЕ НОВОГО ИСТОЧНИКА: ПОЭТ ГЛАЗАМИ ДРУГА

Аннотация

Статья посвящена жизненному и творческому пути украинского поэта, художника и общественного деятеля Павла Григорьевича Тычины. Впервые в научный оборот введен новый фрагмент дневника друга Павла Тычины Анатолія Павлюка. Охарактеризованы особенности источника. Путем контент-анализа выделены блоки источников информации, касающихся поэта. Представлено обобщенный образ Павла Тычины глазами близкого к нему человека.

Ключевые слова: Павел Тычина, литературные 20-е, киевская интеллигенция, Кирилл Стеценко, дневниковый жанр.

Prudius S.V.

Literary-memorial museum-apartment P.G. Tychna in the city of Kiev

**PAVLO TYCHYNA IN THE LIGHT OF A NEW SOURCE:
FRIEND'S GLANCE AT THE POET**

Summary

The article is devoted to the life and creative path of the Ukrainian poet, artist and public figure of Pavlo Grigorovich Tychna. For the first time before the scientific edition was introduced a new fragment of the diary of friend Pavlo Tychna Anatoly Pavlyuk. Features of the source are characterized. By means of content analysis, blocks of source information that touch upon the poet are selected. The image of Pavlo Tychna is summarized, presented by the eyes of a person close to him.

Keywords: Pavel Tychna, literary 20th, Kyiv intelligentsia, Kirill Stetsenko, diary genre.